

למד מסכת לפני בר מצוה, האם מהני הסיום לפטור את הבכורות מהתענית

למדו חז"ל במדרש (שהש"ד א ט) החכמה והמדע נתון לך וגוי' (דה"ב א יב), מיד יבא ירושלם ויעש משתה לכל עבדיו (מ"א ג טו). אמר רבי אלעזר מכאן שעושים משתה לגמרה של תורה. והביאו הרמב"ן (שמות כד, יא) ולאחריו הבי"י (סי' תרט"ט), **המהרש"א** (שבת קיח: ד"ה צורבא), **החת"ס** (סי' קנח ד"ה ראשון) ועוד נועי' **ביאור הגר"א** (יר"ד סי' רמו אות ט).

וכן מצינו במס' **שבת** (ק"ה: ק"ה: ק"ה:). "אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן". ועפ"י פסק **הרמ"א** (יר"ד סי' רמו סעיף כו) דמי שמסיים מסכת, מצוה לשמוח ולעשות סעודה, ונקראת סעודת מצוה. וכתב **השי"ך** (שם סי"ק כו) דאפילו יאבלי תוך י"ב חודש על אביו ואמו יכול לסעוד שם, ואפי' מי שלא סיים מסכתא מצוה רבה שישמח עם המסיים, ואפילו יחיד שסיים מחויבים אחרים לסיים עמו, ע"כ ועיי' בשם **מהרש"ל** (פ' מרובה סי' לו) דסיום מסכתא סעודת מצוה היא, אלא דמסיק דמ"מ אין לברך שהשמחה במעונו. וכן הביא **הפמ"ג** (סי' תמד סי"ק טו). וביאר **בערוה"ש** (אה"ע סי' טב אות ט) דהיינו טעמא, כי בלימוד התורה השמחה שלימה אף בעה"ז, לפיכך אין לומר אז שהשמחה במעונו דאף לנו יש שמחה שלימה, עיי'.

להנה כתב הטור (סי' תנ) בשם **מס' סופרים** (ה"ג) דהבכורות מתענין ערב פסח, והטעם זכר לנס שניצלו ממכת בכורות, ע"כ. וכן הביא **השו"ע** (שם סנ"א א). וכתב **הרמ"א** (שם) דאף מי שאינו בכור אם יש לו בן בכור, האב מתענה בעד בנו עד שיגדל [ואע"פ שבושע (שם) מבואר דנקבה בכורה מתענה. מ"מ כת' במחזיק ברכה (שם סי"ב ב) שהמנהג כהרמ"א שם שאין הנקבות מתענות. וכ"כ בנן איש חי (פ"ג צו) ובאר לציון (ה"ג פ"ב אות ב)].

אלא דכבר כתב **המ"ב** (שם ס"ק י) דמ"מ נוהגים כהיום בכמה מקומות במדינתנו להקל ולאכול סעודת סיום מסכת, ואף שהבכורים עצמם על למדו את המסכת מ"מ כיון שאצל המסיים הוא סעודת מצוה מצטרפים לסעודתו, והמנהג שמתקבצים להמסיים קודם שסיים ומסיים לפנייהם המסי' ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואח"כ עושין סעודה, ע"כ נועי' **במנחת יצחק** (ח"ב סי' צא אות ד) שביאר הטעם שנהגו להקל בזה. וזה דלא **ההתשובה מאהבה** (ח"ב סי' רסא) שכתב שאין ראוי לדחות התענית בע"פ לבכורות בשביל סיום מס', ודכירנא ששאלתי את רבותי רבינו הגדול מהר"י לנדא (הנדע ביהודה) והגאון מהר"ם פישלס אם אוכל לעשות סעודת סיום מסכת בער"פ כי בכור אני, ומיחו בידו.

ודעת **הגר"ח פלאגי** (סי' חיים לראש דף י"ד ע"ב) שצריך שיהיה הבכור שאוכל בסיום מסכתא גמיר וסביר, שיבין מה שלומדים בעת הסיום, הלא"ה אינו נפטר מהצום. וכן דעת **הבן איש חי** (פ"ג צו אות כה). אולם המנהג להקל בזה. ודעת בעל **הקהלות יעקב** (הובא בתשובות והנהגות ח"א סי' ש"ח"ג סי' קיד) דלמעשה אף אם לא משתתף בסיום המסכתא אלא רק אוכל ושותה עמהם נפטר מהצום [נועי' **במנחת יצחק** (ח"ב סי' ט"ו) מה] אם לא היה בשעת הסיום אם מסייע לעשות הסעודה סגי (א.ה. עי' **ביאור הלכה** (סי' תקנא)). ועיי' שכתחלה יש לאכול שם שיעור ולא לסמוך על שתיתי י"יש וכיוצא. וכ"כ **בתשובות והנהגות** (ח"ג סי' קיד) ואע"פ שהמנהג להקל אף בזה מ"מ אין לזוז מהמ"ל. וכן נקט **האור לציון** (שם אות א).

וכ"ז אם משתתף בסיום אבל אם שלחו לו מהסעודת מצוה לביתו אינו נפטר מהתענית, דהרי **ברמ"א** (סי' תקס"ט סי' ב) מבואר דדוקא אם אוכל שם איכא מצוה לאכול, אבל אם שולחים לו לביתו אין מצוה לאכול בסיום מסכת. וכן נקט **בא"ר** (סי' תקנא סי"ק כה) לענין תשעת ימים שמר"ח אב עד ט' באב דלא אוכלים בשר, דאם שולחים לביתו ממילה ומסיום מסכתא בשר פשיטא דאסור לאכול [נדעת **החזו"א** (ח"ב סי' ע"ד ע"ד שם) ע"פ **החזו"י** (סי' ט) שאפשר לעשות סיום אפילו למחרת היום שסיים ואפשר דאף תוך שבוע מהסיום מקרי סעודת סיום].

ויש לדון בקטן המסיים מסכת, האם נחשב לסעודת מצוה לפטור הבכורות מתעניתם (וכן אם בטי' הימים הקרואים לסיום דיליה רשאים לאכול בשר), דאפשר דכיון דקטנים פטורים ממצות עד י"ג שנים כמבואר במס' אבות (פ"ה ח"א). י"ל דתי"ת דידהו אכתי אין בו מצוה גמורה (דהרי הוא אינו מצווה על תי"ת אלא האב מצווה ללמדו) וע"כ אין לסיום דידהו תוקף של סעודת מצוה לפטור את הבכורות מהתענית.

ויש לפשוט דסיום מסכת של קטן (בר הבנה) בכלל סעודת מצוה, לא מבעיא לדעת **המהר"ל** (סי' קצו) **והתבואת שור** (סי' א סי"ק ט) הסוברים דהא דקטן פטור ממצות אינו פטור בעצם, אלא דקטנים בני מצוות ומוזהרים על המצות ועבירות, אלא שהתורה חסה מלענישם על אי קיום מצות דידהו, ומהאי טעמא מצינו איסור לספות איסור לקטן כי מעשה עבירה הוא אצלו, וכמו כן אם שחט שחיתתו כשרה דבר זביחה הוא, ע"כ. וא"כ י"ל דודאי קטן הלומד מקיים מצוה ושייך ביה לסיים מסכתא ושאר ספרים וסעודתו סעודת מצוה [נועי' **בפמ"ג** (סי' א ש"ד סי"ק כו) שהביא דברי התבו"ש, ועיי' **בפתיחה כוללת** (ח"ב אות א) נקט דמצות עשה דקום ועשה ניהו רחמנא פטריה לגמרי לקטן משא"כ לית קטן חייב אלא דלאו בן דיעה הוא].

אלא אף לדעת **התרומת הדשן** (סי' טב) הסובר דקטן אפי' שהגיע לחינוך לאו בר מצוות הוא ולא שייך בו אזהרה כלל ועיקר, והא דמצינו דאסור לאכול איסור בידים אינו משום שמוזהרים, אלא משום דקפיד רחמנא שלא ירגיל בעבירות כשיגדל יבקש לימודו [ונבמנחת חינוך (מצוה רסג אות לו) הוכיח שקטן אינו בר מצוות כלל, דלא כהפמ"ג (הני"ל)]. מ"מ כבר הארכנו בס"ד בגליון י"א, דאף לדידה קטן יש לו מעשה מצוה והמצוות שמקיים הרי מקבל שכר עליהם עכ"פ כאינו מצווה ועושה, ולדעת **האג"מ** (יר"ד ח"א סי' ו ד"ה עכ"פ) מקבל שכר אפילו כ"גדול המצווה ועושה", עיי' טעמו [נועי' **במנחת חינוך** (מצוה רנו אות ו) שכתב שהטעם שיש דין קימה לפני נייק וחכים כמבואר ב**שו"ע** (סי' רמד ט"א א וש"ך רס"ז ט"ז), היינו משום שהקטן יבוא לכל מצוות, וגם אביו מצווה ללמוד עמו תורה. אולם לפי דברינו אפשר לומר שיש לכבודו משום דתורה דיליה היא שהרי עיי' לימודו מקיים מצוה].

לפי"ז יוצא דקטן המסיים מסכת, ועושה סיום פטור הבכורות מהתענית, דסעודתו בכלל סעודת מצוה לכל דבר. וק"וי דמי שלמד מס' בעודו קטן והגדיל ועושה סיום בגדלותו דגם מהני, ודו"ק.

שו"ר בתשובת צפנת פענח (ח"ב סי' י) שנשאל נמי האם סעודת סיום מסכת של קטן נחשבת לסעודת מצוה, ונקט דמהני, אלא דמטעם אחר, והיינו כיון שלגדר ידיעה מהני מה שלמד וע"כ שייך שפיר גדר מצוה ודי בזה, ע"כ [השאלה היא לפי הבנת מסדר השו"ת ע"פ תוכן התשובה].

ובשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' טז) כתב דע"פ **האבני נזר** (יר"ד סי' שלט אות ט) הסובר שכל מצוות האב על הבן גם הבן עצמו מצווה ומקיים מצוה דאורייתא, י"ל דהקטן מקיים מצוה ע"י לימוד התורה דיליה. ובדרך זה כתב **בשו"ת בצל החכמה** (ח"ד סי' ק), וע"כ נקט דקטן שסיים מסכת פטור את כל הבכורות המשתתפים בסיום מהתענית, עיי' ולפי דרכינו בלא"ה ניחא. וכן מובא **במבית לוי** (ח"א עמ"ח) שקטן המסיים מסכת פטור א"ע ואת אביו מן התענית, וכן אחרים המשתתפים בסיומו פטורים. וכמו כן אם משתתף הקטן בסיום ומבין את הסיום נראה דנפטר ע"י"ז מן התענית, ע"כ. ונבשם **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש פ"ה אות ז) מטו דקטן המסיים מסכת ועושה סעודת סיום אין לזה דין סעודת מצוה לענין לפטור מתענית את הבכורים, ע"כ. אולם שוב הובא בשמו (שם) דהורה להיתר בנדון דידן. והגר"י **זילברשטיין שליט"א** (שם בהגה) אמר שאין סתירה בדברי מרן אלא דחדבר תלוי באיזה קטן מדובר].

קצר על כל האדם". (קונטרס בעניני חג הפסח, עמ' כד) **בדיקת החמץ בבדיקת תעש מיצ"ר** – "תלמיד חכם הבודק חמץ בכוס ריש משם בכל פינה ופינה בבית... שעות ארוכות ומשבת בדיקת החמץ שלו ואינו פוטר עצמו בבדיקה שחיתא.

ושוב: הנפש היפה מתעוררת מיד שישנו חיפוש הדומה לזה, והוא – לחפש בכלי הנפש ובנכחי הלב אחרי משוה של נטיה רעה, למצוא אותה ולבער אותה עד תוכה... ומפורש אמורים זאת למחרת בשעת שריפת החמץ (וגם ערב אחר גמר הבדיקה) 'היו רצון מלפניך ה' א"א שתרחם עלינו ותצילנו מאיסור חמץ אפי' מכל שוה וכשם שביערתו החמץ מבתנו ושרפנוהו כך תזכנו לבער היצר הרע מקרבנו תמיד כל ימי חיינו". (על שור ח"ב ע"ב שפט)

חמנתו להניח פתיחה להראות שודאי יש לו מה לתקן – "נוהגין להניח פתיחה חמץ במקום שימצאו שם הבדוקים וכו' ונראה שנהגו הפנהג הזה, מפני שצריך ביטול החמץ הוא היצה"ר, ולזה הנהיגו להניח חמץ להראות שבודאי יש בו עוון, כי אין צריך בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, והאדם שמחזיק עצמו שתקן הכל בודאי לא התחיל לעבוד את ה' וכו' ולזה נוהגים להניח פתיחה חמץ להראות כנ"ל כי בודאי לא תיקן הכל". (עבודת ישראל, עניני פסח)

הכסיום צריכים בדיקה – רמז לעניני גול – "ברמ"א (א"ח סי' תל"ג) כתב "הכסיום צריכים בדיקה", וכתב על זה השל"ה הק' בעניני פסח, דנרמז בזה, שצריך האדם לבדוק יפה את כסיו אם אין בהם ח"ו פמון גניבה או גזילה, ואף אבק גזילה צריך לסלק מכיסו, שהרי העיקר הפמון בבדיקת חמץ הוא לרמז שצריך לבער את הרע שבקרב, ולכן חייב גם לבדוק בענינים שבין אדם לחבירו, שאם לא כן אזי אין תשובה מועלת, שהרי על עבירות שבין אדם לחבירו אפי' יוה"כ"פ אינו מכפר עד שישב את הגזילה או עד שיפייס את חבירו וימחול לו". (קונטרס בעניני חג הפסח, עמ' כח)

ע"י אציות מצות יתעורר לזריזות – "בנפש יפה, האופה מצות בכוס ריש ובכל הזריזות מתעוררת ההרגשה, כי מאפיות מצות לבד די להכיר "תורה מן השמים". הרי אופים לחם פשוט, אך בלי חימוץ, ומיד נזכרים שיש גם ברחוקות ענין של "שאר שבועיה", אשר על זה אמרו "רעוננו לעשות רעונך ומי מעכב שאור שבועיה, יצר הרע שבלבנו המחמיצנו" (ברכות ז).

ובמה עסקו באפיות מצות, אם לא בלימוד זריזות שהיא המידה של ביטול הרע, כי בכל המקס זמן בתוך איזה מעשה שטוב יש כבר חלות היצר, ופגשם של צדיקים תמיד במהירות, בלי שיהיו והפסקות...

הרי ברור לנפש היפה, כי התורה"ק נתנה לנו מצוה באפיות לחם פשוט בלי חימוץ, אך העסק בה זוכה לזריזות שהיא מידת הגאולה ממש!". (על שור ח"ב עמ' שפט) **קדושת ליל הסדר** עוד יש לרעת את גודל מעלת וקדושת ליל הסדר, וכמו שכתב השל"ה (מסכת פסחים) שכתב "וקדושת הלילה הוא וכל הימים הנהיגים היא קדושה רבה במאוד, כי אז כבר בנו הש"י מכל העמים וקדשנו במצותנו, על כן ראוי לאדם להיות נזהר שלא ידבר בלילה זו שום שוחח משיחת חולין, ויחזיר בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדביקות הש"י רגע כמימרא, רק יתעסקו הכל במצות הלילה הזה ובספורי ניסי מצרים ולפרסמם לבני ביתו".

יעורנו ה' להגיע ללילה קדוש ונשגב זה, ולקיים כל מצותיו מתוך שמחה אמיתית והתעלות הרוח והנפש, ועריך הרבה תפילה וסיעתא דשמיא לנהוג את ההנהגה הראויה והנכונה בלילה זה, שמצי' אור כולו קדושה והתעלות ורוממות, וכפי גודל הקדושה והרוממות מנסה היצה"ר להביא את האדם לדין נסיונות שונים של כעס וקפיצא וכדו', ועריך הרבה הכנת הנפש להתגבר על כל נסיונות אלו ולזכור שאע"פ שביערתו רוצים ושואפים אנו לקיים את מצוות הלילה בדרגה המרוממת והגבוהה שאפשר, ומאיךד עלינו להיות מוכנים שכל מה שיהיה בפועל זהו רעון ה', וזהו הטוב ביותר עבורנו, וכידוע ממעשים על כמה מגדולי ישראל שהיו מצות מהזדירות מאד וברגע האחרון נלקחו אז נשברו וכדו', וידעו לעמוד בנסיון ולא לבוא לידי כעס. ויה"ר שלא נבוא לידי נסיון, ונזכה לכל הארות והשפעות לילה קדוש זה, ולנצל כריא את כל ימים קדושים אלו, הן ימי ההנהגה לחג הפסח, הן ליל הסדר וזה הפסח עצמו, והן ימי ספירת העומר שבאים אחריהם, שזו הזכרית של כל יציאת מצרים להכין עצמנו בעה"ת לקראת מתן תורתנו.

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת חג הפסח וליל הסדר" (מחזורת תשע"ג) מסדרת עבודת המועדים